

Այդ կաղանդի Գիշերը

«Մեռելները խնդացնող»
վաղամեռիկ հորեղբորս՝
Յովհաննէսին

Մ. Մարգարան

Չէր սիրեր այլեւս Կաղանդի ու ծննդեան տարեդարձի օրերը: Պարզապէս տաղտկալի էին ու ժամանակի կորուստ... Նուէր փաթեթէլ, նուէրի տուփ բանալ, կարկանդակ կիսել, «Կաղանդ պապա, Կաղանդ պապա, սարերուն վրայէն կու գայ...» երգել, մոմ վառել ու մարել...: Ուրիշ գործ չունէին մարդիկ. աշխարհը ի՞նչ ցաւ ու «տարտի» մէջ է, ամէն տեղ մահ է ու աւեր, երէկ Լիբանանն էր, հիմա Իրաքը, Սուրիան... անկէ առաջ ալ բան մը չէր՝ Վիետնամ, Պաղեստին...

Չէր սիրեր նաեւ այլեւս վաճառատուները երթալ ու թափառիլ ամէն կողմէ ճառագայթող լոյսի ու մաղթանքներու հեղեղներուն տակ: Յոգ-նեցուցիչ էր ու ձանձրալի. նոյն կանաչ ծառը արհեստական՝ վրան գոյնզգոյն գունդեր ու կեղծ փաթիլներ ձինկ, հապա հոս ու հոն վազող-վազ-վզող «մամի՛, մամի՛» ձվացող հայ, մեքսիք, սեւ ու սպիտակ մանուկները: Շունչը կը կտրուէր այլեւս և երդում կու տար որ անգամ մըն ալ պիտի չընկերանար դստեր ու կնոջը, որոնք ի տես «պապայի» թոռնած դէմքին, կ'աճապարէին վայրկեան մը առաջ գնումները կատարել ու տուն հասցնել քացիած դէմքով «պապը»: Մա՛նաւանդ դուստրը կը զարմանար այս այլակերպութեան վրայ: «Պապը» այսպէս չէր առաջ, ի՞նքն էր որ զաւակներուն ձեռքէն բռնած կը շտապէր գերվաճառատուն՝ գոհացնելով բոլորի ցանկութիւնները...:

- Շատ անհետաքրքիր մարդ ես,- ըսած էր անգամ մը կինը,- պարտականութիւններ են, զորս պէտք է կատարենք, կարծիքդ ալ պէտք է:

Հիմա կրկին Կաղանդի ու տօնական օրերն էին և ինք բոլոր տարիներէն աւելի անկենդան խլեակի մը տեսքը ընդունել էր հեռատեսիլին դիմաց՝ ընկողմանած իր փափուկ բազմոցին մէջ, տնային վերարկուի օձիքը վեր բարձրացուցած, կէս քուն կէս արթուն, գլուխը կախ: Չէր նկատած թէ ինչպէ՞ս ներս էր մտել կինը ու երկրորդ անգամ ըլլալով կը կրկնէր հարցումը.

- Մենք պատրաստ ենք, վաճառատուները քիչ մը թթեւցած կ'ըլլան այս ժամերուն, եթէ պիտի գաս, պատրաստով, թերեւս քիչ մը կը փոխուիս:

Թերե՛ւս...

Ամէն տարուայ նման, նոյն խանութներն էին, նոյն խաղալիքները, նոյն շռայլութիւնը աչք ծակող, նոյն երեխաները, որոնք բնաւ չէին փոխուած - սա «լակոտները» տակափն երէկ հոս չէին, իսկ սա դիմացի վաճառորդուհին քիչ մը նիհարցեր էր կարծես -։ Ու յիշեց թէ ինչպէս անցեալ տարի օրիորդը ետեւնէն վազեր էր մինչեւ կանգառ՝ յանձնելու համար հաշուիչին մօտ մոռցուած իր դրամապանակը...

- Դուք գացէք, պտըտեցէք ու ձեր ճաշակին ընտրեցէք,- ըսաւ հարազատներուն,- եթէ բանի մը պէտք ունենաք բջջայինիս հեռաձայնեցէք. ես ինքնաշարժին մէջն եմ, բնա՛ւ սիրտ չունիմ քրիսթմսի քիշէ ճինկըլ-մինկըլ երգերը լսելու և շփացած «լակոտները» դիտելու:

Կինն ու դուստրը գլուխին օրօրեցին ու խառնուեցան ամբոխին, իսկ ինք մնաց իր ինքնաշարժին մէջ և միացուց դասական երաժշտութեան կայանը:

... Երկրորդ Պատերազմի ծովին ու փոշին արդէն տասը տարիէ ի վեր դարձել էր հեռաւոր սեւ յուշ և ծովափնեայ ու գետափնեայ հիշաւանի մարդիկը այլեւս միան առիթէ առիթ գլուխին օրօրելով կը յիշէին «անուննին ելած» ու հայրենիք ներգաղթած իրենց հարազատները: Հիւղաւանը իրենց քարակերտ տունէն բաժնող ծովափնեայ քաղաքին ամէնէն բանուկ ճամբան կը նկատուէր: Պերլինի պատէն աւելի հզօր բաժանարար անտեսանելի պարիսպ մըն էր այդ ճամբայ կոչուածը: «Միւս կողմիները» թիթեղեայ պատսպարաններու ուրուականներն էին՝ մխրճուած ցելի ու կոյտղիի ծանծաղ ճահճուտներուն մէջ: «Այս կողմիները» աւելի բախտաւորներն էին, որոնք Միջերկրականի ափին երկարող քաղաքին տեղատարափ անձրեւներուն տակ իրենց քունը չէին փախցնել ձմրան գիշերները, երբ տեղատա-

րափ անձրեւն ու կարկուտը արագահարուածի փամփուշտներուն նման կը թափէին «միւս կողմիններուն» թիթեղեայ տանիքներուն վրայ: Ու թէեւ հիւրասէր մօրքոր-հօրքորներ կային «այն կողմը», բայց տիղմը քարշահոտ էր ու երախաները ոտաբռայիկ ու միշտ վազող քիթերով:

Անցան եւ քանի մը տարիներ և հիւղաւանը փոխեց իր թրքահայերէն լեզուն: Փաթթոցատուր տղամարդիկ ու դէմքերնին ծածկած սեւազգեստ տխուր կանայք յայտնուեցան «այն կողմը»: Այս կողմի քարաշէնցիները անցան քաղաքին ներսերը ու նոր տուններով շէնցուցին նարնջենիի ու ման-տարիւնի այգիները: Թաղը դարձաւ մէկ ընտանիք, տղաները՝ եղբայր. արհեստատու կօշկակարներն ու երկաթագործները նոր աշխուժութիւն տուին հայ թաղերուն: Եկեղեցին ու անոր բակին մէջ բարձրացած համեստ նախակրթարանը դարձան «հոգեւոր ու մշակութային կեդրոնը»:

Կեանքը ծանր էր սակայն, հոգալ՝ շատ: Աչք ունէր ու ամէն բան կը նկատէր ինք՝ նախա-կրթարանի տղայ մը թէեւ: Առտուն ժամը վեցու-կէսին գործի մեկնողը ուշացածի պէս կը շտապէր գործատեղի: Երախաները ուտելիք կ'ուզէին, հագուստ էր պէտք, կրթաթոշակ պիտի հասցուէր, որպէսզի տուն չըրկուէին «պարոն տնօրէնին» կողմէ: Կօշկակարներուն մրձիկներուն հարուածները մինչեւ ուշ ժամերը կ'երկարէին, իսկ Գաբրիէլին նպարավաճառի խանութին լոյսը ամէնէն վերջը կը մարէր:

Ինքնաշարժ նորոգող հայրը, որուն դէմքը վերջին անգամ ե՞րբ էր խնդացեր չէր յիշեր, ժամը վեցին սուրճի վերջին ումպը ըմբռնելէ ետք ծխախոտը կը վառէր ու «Սրբո՛ւկ, *պէն կերթիմ*» (Սրբո՛ւկ, ես գացի) ըսելով կը շտապէր գործատեղի: Ամէն առտու, սնտուկի նմանող ձայնափնիռն վրայ կ'երեւար լիբանանեան հինգ լիրանոց թղթադրամը – մօրը ամբողջ օրապահիկը, որով պէտք է հոգար ուտելիքի և տան բոլոր ծախսերը: Ա՛խ այդ հինգնոցը:

– Էշուն պոչը կ'երկարի աւ հինգնոցը չի փոխուիր, – յուսահատ կը տրտնջար մայրը ու կը շարունակէր ինքնիրեն խօսիլ, – ո՞ր մէկուն հասցնեմ, «չոճուխներո՞ւն», ուտելիքի՞ն, մսոտ ճաշի՞ն, ջուրի ու «քահրապայի քումփանիայի՞ն» (եղկտրական ընկերութիւն)...հ՞ը, ըսէ՛ տեսնեմ *հերիֆս*, ո՞ր մէկուն...

Այդ տարի ամիսները շուտ էին գլտորուէր: Դեռ երէկ չէ՞ր դպրոցական տարեմուտը, որ հիմա, ետեւ ետեւի երկտող կը դրկուէր, որպէսզի գոնէ երկու պզտիկներուն առաջին մասնավճարը մուծուէր, այլապէս պիտի ստիպուէին տուն դրկել գանոնք: Աչք բանալն ու գոցելը մէկ եղած էր և

արդէն հոս ու հոն սկսած էին երեւալ ամանորի ուրախ մաղթանքները:

– Քա՛ քոյրս, – ըսած էր դրացուհին երեքհարիւր յիսուներորդ օրը՝ յուսահատ թեւերը ծունկին զարնելով, – տարին վերջացա՛ւ...

Ու այդ օրուընէ յետոյ մայրը սկսեւ էր շաբաթը միայն երկու անգամ մսոտ ճաշ տալ պզտիկներուն, հաշուելով նարտիի վէզէն քիչ մը մեծ մսի կտորները, ապա ստիպեւ էր դաս սորվող երախաներուն, որպէսզի մոպթը չինկած «դասերնին ընել»:

Այդ տարին պզտիկները սովորականին պէս ուրախ-գուարթ վերադարձան նոր տարուան հանդէսէն՝ ամէն մէկուն ձեռքը ցանցատուր տոպ-րակ մը, մէջը հաշիւով դրուած չիր ու չամիչ ու գոյնզգոյն թուղթի մէջ փաթթուած գոյգ մը քարամել շաքար:

– Քարամելներուն թուղթերը մի՛ նետէք որ տունը զարդարենք, – պատուիրէր էր մայրը բոլորին:

Նոր տարին եթէ թաղին պզտիկներուն ուրախութիւն բերած էր իր երկար արձակուրդով, մամաններուն սիրտերը խայտանքով չէր լեցուած սակայն:

– Գետի՛նը մտնայ ասանկ նոր տարին, – ըսած էր դրացին իր մօրը՝ դառն սուրճի պահուն, – թաշկինակ մը անգամ չկրցայ առնել խեղճ աղջկաս:

Վերջին օրը հայրիկը քանի մը ժամ շուտ տուն վերադարձաւ այդ տարի, սովորականին պէս: Միակ անսովորն այն էր որ կաղանդի գիշերը պիտի անցընէին իրենց նորապսակ «ամմոյին» սենեակը՝ քառակուսի տուփ մը, որ գիշերը ննջարան էր իսկ ցերեկը բազմանպատակ սենեակ: Քիչ մը զարդարուած էր սենեակը: Պատերուն վրայէն կը ժպտէին թմայլիկ կաղանդ-պապաները, բոլորն ալ ձեռքով գծուած ու ներկուած: Ամէնէն հետաքրքրական նորութիւնը եղեփնի ճիւղն էր, որուն վրայ կը փայլէին քանի մը պսպղուն խաղալիկներ:

Ժամը եօթին հայրիկը նստեցաւ իր ամէնօրեայ սեղանիկին առջեւ ու սկսաւ ըմբռնել ընթրիք կոչուածը՝ ձերմակ օղիի ընկերակցութեամբ, «սկսիք *նէ* ինծի լուր տուէք» պատուիրելով մօրը:

Ժամը ութը եղաւ, բայց «ամմօն» չէր երեւար տակափն: Ամէնքը այն կարծիքին էին որ ձամբաները խճողուած ըլլալուն հաւանաբար հետիոտն կու գար: Քիչ ետք դրացիին պզտիկներն ալ եկան միացան: Կարգ մը անհամբեր երիտա-սարդներ ժամը տասը չեղած հոս ու հոն սկսեւ էին արդէն օդը կրակել: Պայթիւններու ձայները ուրախ տրամադրութեան ալիք մը տարածեցին տան մէջ վիստացող պզտիկներուն մէջ, որոնց

միացան մեծհայրիկն ու մայրիկը՝ բազմելով իրենց համար նախատեսուած բազմոցներուն վրայ: Բոլորին աչքերը ժամացոյցին էին: Մեծերը մտահոգ էին, պզտիկները՝ անհամբեր: Ուրախ կրակոցները շատցան:

Յանկարծ աղմուկ մըն էր փրթաւ թաղին ծայրէն.

- Կաղանդ պապա՛, կաղանդ պապա՛, սարերուն վրայէն կու գաս...

Բոլորը խուժեցին դուրս՝ դէպի պատշգամներն ու պատուհանները: Քսանեակ մը թաղի տղաներ ու քանի մը երիտասարդներ ուրախ զուարթ ոստումներով կը հետեւէին «կարմիր հագուստ հագած» կաղանդ պապայի մը, որ դէմքը ծածկեր էր դիմակի մը տակ: Կաղանդ պապան յանկարծ սկսաւ պարել ու ցատկել իր գաւազանով՝ պզտիկներու ծափերուն ու երգերուն տարափին տակ՝ ձիշդ իրենց տան մուտքին, ապա տուպրակը կրկին շալկեց ու, ո՛վ զարմանալի, մտաւ իրենց տունը ու սկսաւ վեր բարձրանալ՝ թաղին տղաքը ետեւէն վեր քաշելով:

- Վա՛յ, աչքդ չելլէ ժան,- լսուցաւ ուրախութենէն ու անակնկալէն կաս-կարմիր կտրած մօր բերնէն:

Նոյնիսկ երեսը չխնդացող ու «ստո՞ւմ գոմոր» հայրը զուարթացաւ տեսնելով իր եղբայրը ու սկսաւ անզուսպ կերպով խնդալ «հի՛, հի՛, հի՛...»: Խաւար տունը լուսատրուեցաւ անսովոր զուարթութեամբ, կարծես եօթը արեւներ էին ծագեր այդ գիշեր, նոր տարիէն ժամ մը առաջ...

- Կաղանդ պապան շա՛տ յոգնած է,- խօսեցաւ «կաղանդ պապան» դիմակին ետեւէն,- սարերո՞ւն վրայէն կու գամ, Մասիսի վրայէն

մինչեւ վար իջայ՝ ձիւներուն մէջ խեղդուեցայ...

Ի՛նՖ, սանկ քիչ մը նստիմ հոս՝ կաղանդ մամային քովը,- ու նստաւ կնոջը կողքին:

Ապա սկսաւ բանալ իր կարմիր տուպրակին բերանը ինք իր հետ խօսելով.

- Այս տարի շատ նուէրներ չմնացին կաղանդ պապային տուպրակին մէջ ... Համբաները այնքան շատ էին աղքատ պզտիկները ... Ասիկա նէնէին, ասիկա տէտէին, ա՛ն նայիմ, կաղանդ մամա՛, աս ալ քեզի՛ - ամուսինդ դրկեր է... քիչ մը ես պիտի ուշանայ եղեր...

Քահ-քահ մը փրթաւ կրկին սենեակին մէջ, իսկ պզտիկները ստիպեցին որ դիմակը հանէ այլեւս: Երեւցաւ «ամմօն», դէմքը լուիկ կտրած ու քրտինքի մէջ կտրած:

Այդ տարի բոլորին նուէր մը հասաւ, նոյնիսկ թաղին «լակոտներուն», որոնց համար մէկական շոքուր կրցեր էր ձարել...

- Աչքդ չելլէ, ժան,- լսեր էր հօրմէ Յունուարի առաջին առտուան պզտիկ ժամերուն,- մեռելը կը խնդացնես դուն, մեռե՛լը...

Ապակիի տկտկոց մը կարծես լսուցաւ ականջին բլթակին տակէն ու արձագանգեց ուղեղին մէջ: Կրկնուեցաւ տկտկոցը և ապակիի մշուշին մէջէն նկատեց ծանօթ ու սիրելի դէմքերը:

- Քնացե՞ր էիր ա՛յ մարդ,- հարցուց կինը տեղաւորուելով իր կողքը:

- Չեմ գիտեր: Ո՞ր քշեմ հիմա. վերջացուցի՞ք գնումնիդ:

- Տո՛ւն երթանք: Ո՞ր «էիր գացեր» նորէն:

- Ի՛մ նոր տարուան գիշերը...Պէյրո՛ւթ...:

Տէ՛ր, բարի՛ լոս, բարի՛ Բրիստոս, չարը տանիս, բարին բերես, աշխարհի խաղաղութիւն, թագաւորաց հաշտութիւն պարգեւես: Դուն կամի կարողն ես, Աստուած, կապուտիկ Աստուած, կարճ գիշեր, երկայն ցերեկ, կարճ լաց, երկայն խնդուք, կարճ նեղութիւն, երկայն հանգիստ, կարճ աղքատութիւն, երկայն վայելք: Դո՛ւն, ի՞նչ բանի կարող չես, որ չտաս: Լեռները քեզմէ կը դողան, երկինք, գետինք քու ահէդ կը սառնանին, բարի՛ լոս, բարի՛ Բրիստոս, քու լո՛ւ երեսիդ դուրպան, հաւատօքս հաւատամ քեզի, երեսանկեալ կ'երկրպագեմ, զաւակներուս հոգուն առողջութիւն տո՛ւր...ինծի ալ բարի մահ մը ու շէն արքայութիւն մը պարգեւես, մեր մեղքերը մեր երեսին մի՛ բերեր...մեր աղօթքն ու խնդրուածքը մի՛ մերժեր, քեզի ենք ապաւիներ, Տէ՛ր բարի լո՛ւս, բարի՛ Աստուած...:

Թլկատինցի, «Ըսէ՛ Ինծի Ի՞նչ Կայ»